

ΤΟ ΚΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΚΑΚΟΥΡΓΙΟΔΙΚΕΙΟΥ

Βηθλέμ Σαννίου-Παπακού

Αρχιτέκτων Μηχανικός ΕΜΠ - Ανασκηλῶτρια

Το κτήριο του παλαιού Κακουργιοδικείου βρίσκεται στην περιοχή του Ψυρρή, μεταξύ των οδών Αγίας Ελεούσης και Κακουργιοδικείου. Είναι τοποθετημένο στον παλαιό ιστό της πόλης, ξένο προς το σχέδιο Κλεάνθη-Schaubert και παράγων προς τη γειτονική οδό Αθηνάς. Είναι από τα πρώτα κτίσματα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής, έργο του δανού αρχιτέκτονα Χριστιανού Χάνσεν, και τοποθετείται χρονολογικά γύρω στο 1837.

Το κτήριο κρίθηκε διατηρητέο το 1974 με την ΥΑ 87033/3707/21-10-74 (ΦΕΚ 1109/Β/74)¹ και έχει χαρακτηριστεί από το ΥΠΠΟ ως ιστορικό μνημείο που χρειάζεται ειδική κρατική προστασία. Με την απόφαση 62869/3021 χαρακτηρίστηκε διατηρητέο και από το ΥΠΕΧΩΔΕ (ΦΕΚ 545/Δ/93). Στο μνημείο διακρίνονται δύο βασικές ιστορικές φάσεις: η μεταβυζαντινή και η νεοκλασική. Η μεταβυζαντινή φάση τοποθετείται στον 16ο-17ο αιώνα.

Το κτήριο κατασκευάστηκε πάνω στα ερείπια του ναού της Αγίας Ελεούσης (επωνύμιο της Παναγίας), εντοιακού ναού επί Τουρκοκρατίας², τμήματα του οποίου διασώζονται στο ισόγειο

του κτηρίου³. Ο ιστορικός Δημήτριος Καμπούργλου αναφέρει ότι στην Αγία Ελεούσα τάφηκε ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων Παρθένιος ο Γερνής το 1770. Επίσης, σχέση με το ναό είχε η οικογένεια Προκοπίου Μακρή, προέξου της Αγγλίας στην Αθήνα και πατέρα της «κόρης των Αθηνών» Θηρεσίας ή Τερέζας Μακρή, συζύγου του Κυριάκου Πιπτάκη. Ακόμη, στην Αγ. Ελεούσα βαπτίστηκαν οι τρεις κόρες του Προκοπίου Μακρή και διέπλη στην είσοδο ετάφη το 1794 ο πατέρας του Μηνάς Μακρή και ο ίδιος ο Προκόπιος Μακρή το 1799.

Μέχρι πρότινος δεν είχε γίνει αποτύπωση και δημοσίευση των νέων στοιχείων σχετικά με το

1. Το κτήριο του Παλαιού Κακουργιοδικείου στη γωνία των οδών Αγίας Ελεούσης και Κακουργιοδικείου (περιοχή Ψυρρή) πριν από την αποκατάσταση.

ναό, τα οποία αποκαλύφθηκαν ύστερα από εργασίες και ερευνητικές τομές στο μνημείο από αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠΠΟ. Η αποτύπωση αυτή είναι η πρώτη καταγραφή και συσχέτιση όλων αυτών των στοιχείων για το ναό, ενώ στην πορεία προέκυψαν νέα στοιχεία και για το νεοκλασικό τμήμα του μνημείου⁴. Η εργασία ολοκληρώθηκε πρόσφατα (Οκτώβριος 2002), ύστερα από ανάθεση της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών της αρχιτεκτονικής μελέτης αποκατάστασης για τη χρήση του μνημείου ως βιβλιοθήκης της Αρχιεπισκοπής. Η μελέτη εγκρίθηκε από το ΥΠΠΟ στις 31.12.2002. Το έργο, το οποίο θα πραγματοποιηθεί με τη χορηγία του ιδρύματος «Σταύρος Νιάρχος», βρίσκεται υπό την ευγενή καθοδήγηση του Πρωτοσύγκελλου της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών πατέρα Θωμά Συνδονίου και του εκλεκτού καθηγητή του ΕΜΠ Χαράλαμπος Μπούρα.

Στην ερειπωμένη Αθήνα του 1834, έτος κατά το οποίο ορίστηκε πρωτεύουσα του ελληνικού κράτους, υπήρχε μεγάλη έλλειψη κατάλληλων κτηρίων για τη στέγαση των δημοσίων υπηρεσιών. Ο τότε υπουργός Δικαιοσύνης Γ. Πραιδής, μην έχοντας άλλη επιλογή, στράφηκε στη λύση των ερειπωμένων εκκλησιών (όσων προσφέρονταν, λόγω του μεγέθους τους και της σχετικά καλής τους κατάστασης και μπορούσαν να επισκευαστούν και να χρησιμοποιηθούν γρήγορα)⁵. Μεταξύ αυτών ήταν η Αγία Ελεούσα η οποία, όπως αναφέρει ο Πραιδής στο γράμμα του προς τον Όθωνα, «είναι ευρύχωρη και καλοκτισμένη και δεν έχει στέγη».

Τη μετατροπή του ναού σε αίθουσα δικαστηρίου ανέλαβε, σύμφωνα με νεότερες έρευνες⁶, ο Χριστιανός Χάνσεν, ο οποίος σε επιστολή του (χωρίς ημερομηνία) που δημοσιεύτηκε σε δανέζικο καλλιτεχνικό περιοδικό⁷ αναφέρει ότι ανέλαβε τη μετατροπή εκκλησιών σε αίθουσες δικαστηρίων. Αυτό συμπίπτει με την απασχόλησή του⁸ από την Τεχνική Υπηρεσία του Υπουργείου Εσωτερικών, στην οποία, με διευθυντή την εποχή εκείνη τον Ε. Schaubert, γίνονταν προσπάθεια για την ανεύρεση κατάλληλων χώρων για το Εφετείο, το Πρωτοδικείο, το Κακούργιοδικείο και τον Άρειο Πάγο. Ο Χάνσεν είχε μελετήσει τα αρχαία ελληνικά μνημεία και η επιρροή τους φαίνεται στα έργα του τα οποία επακολούθησαν⁹.

Όταν ανεγέρθηκαν καταλλήλότερα δικαστικά κτήρια, το κτήριο στέγασε αστυνομικό σταθμό και αργότερα Ληξιαρχείο. Το 1936, περιήλθε στην Εφορία Δημοσίων Κτημάτων, η οποία το ενοικίαζε σε διάφορες υπηρεσίες είτε ως γραφείο είτε ως αποθηκευτικό χώρο.

Το 1955 περιήλθε στην ιδιοκτησία της εκκλησίας στην οποία και ανήκει μέχρι σήμερα. Για ένα διάστημα στέγασε τα γραφεία της Χριστιανικής Ένωσης Εργαζόμενης Νεολαίας (ΧΕΕΝ), του Συλλόγου της Ορθόδοξης Ιεραποστολικής Δράσεως «Ο Μέγας Βασίλειος», καθώς και το εντευκτήριο των Φίλων των Κωφαλάων «Ο Προφήτης Ζαχαρίας». Από το 1972, που οι σύλλογοι αυτοί μεταστεγάστηκαν, και για περίπου 30 χρόνια παραμένει άδειο.

Όλο το διάστημα κατά το οποίο στο μνημείο φιλοξενούνταν οι σύλλογοι, ο χώρος του ιερού λειτουργούσε σαν εκκλησία. Ακόμα και σήμερα

υπάρχει μεταγενέστερο τέμπλο και στασίδια στο χώρο του ιερού.

Επίσης, στα μέσα της δεκαετίας του εξήντα, προστέθηκαν στο κτήριο σε επίπεδο ισόγειου, δύο χώροι από φέρουσα λιθοδομή. Ο ένας από αυτούς, προς βορρά, είχε στέγαση από ελενίτ, και ο άλλος, προς νότο, χτίστηκε με οπλισμένο σκυρόδεμα.

Το μνημείο είναι διώροφο. Αποτελείται από ένα κεντρικό τμήμα, που δεσπόζει, και δύο πτέρυγες, οι οποίες είναι χαμηλότερου ύψους και βρίσκονται σε υποχώρηση. Το κεντρικό μέρος, το οποίο είναι και το τμήμα πάνω στο παλαιό κτίσμα (τοιχοποιίες Αγ. Ελεούσης), είναι καλύτερης κατασκευής. Η επιμέλεια των λεπτομερειών καθώς και η αντοχή στη φθορά προβληματίζουν ως προς την πιθανότητα να είναι προγενέστερο των δύο πλάγιων πτερύγων.

Οι όψεις του κτηρίου είναι απλές, χωρίς υπερβολική διακόσμηση, διαμορφωμένες με λιτότητα και αυστηρότητα, και αντανακλούν τον πρώιμο νεοκλασικισμό του 19ου αιώνα. Στις όψεις αυτές τα επιχρίσματα, τα αρμολογήματα καθώς και τα χρώματα διασώζουν μαρτυρίες ενάμιση αιώνα.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η μορφολογία των όψεων του κεντρικού τμήματος. Το υπερβολικό ύψος του τμήματος αυτού μειώνεται αισθητικά με τη βοήθεια οριζόντιας ζώνης ανάμεσα στους δύο κοσμήτες που διατρέχουν την όψη, ξεκινώντας από το επίπεδο εδράσης του δαπέδου του ορόφου. Συμμετρικά προς το άξονα αναπτύσσονται τα στοιχεία της πρόσοψης. Δωρικές παραστάδες διαμορφωμένες από κονίαμα τονίζουν τα τεκτονικά στοιχεία του ρυθμού στην όψη και πλαισιώνουν τα τρία κεντρικά παράθυρα του ορόφου. Ομοίες παραστάδες υπάρχουν στις γωνίες του τμήματος αυτού, το οποίο στέφεται με τριγωνικό αέτωμα.

2. Λεπτομέρειες από το εσωτερικό του χώρου της πρόθεσης. Διαμορφώσεις οξυκόρυφων τοξών και υπολείμματα τοιχογραφιών.

3, 4. Λεπτομέρειες από το εσωτερικό του χώρου της πρόθεσης.

5. Λεπτομέρειες των ζωκτών της στέγης του κεντρικού τμήματος.

Σε επίπεδο ισογείου, πάνω στον άξονα, υπάρχει το μοναδικό στοιχείο των όψεων από μάρμαρο: το θύρωμα της εισόδου, το οποίο αποτελείται από πλαίσιο, ωτίδες όπως του Ερεχθείου και μαρμάρινο κατώφλι. Τα λοιπά διακοσμητικά στοιχεία των όψεων (γείσα, κοσμήτες, πλάι-σια παραθύρων) είναι διαμορφωμένα από τραβηχτά κονιάματα πάνω σε προεξέχοντα τούβλα ή μαλτεζόπλακες.

Όλα τα παράθυρα του ισογείου έχουν προστατευτική σιδεριά.

Η χρωματολογία του κτηρίου είναι η αυθεντική. Είναι μια μαρτυρία για τη χρωματική πραγματικότητα της αρχιτεκτονικής του 19ου αιώνα. Τα χρώματα δημιουργούν μια λεπτή κρούστα στην επιφάνεια. Επικρατούν οι αποχρώσεις της ώχρας, ενώ σε πολλά σημεία έχει διασφωθεί το αυθεντικό χοντροκόκκινο.

Στις επιφάνειες των όψεων αναπαρίστανται με αρμούς (σκοτίες) πάνω στο κονίαμα το ισόδομο σύστημα. Στο τυμπάνο του αετώματος αναπαρίστανται οι πλάκες του τυμπάνου με κατακόρυφες σκοτίες.

Τα κονιάματα είναι ασβεστοκονιάματα. Έχουν μεγάλα αδρανή στο χοντρό στρώμα και από πάνω επιδερμίδα από κονία με λεπτή άμμο. Μέσα στη λεπτή αυτή επιδερμίδα βρίσκεται στις όψεις το χρώμα. Έτσι σχηματίζεται στην επιφάνεια μια λεπτή μεμβράνη η οποία είναι ορατή και λόγω της φθοράς σε διάφορα σημεία της όψης. Στο κτήριο διατηρούνται τα παλαιά κονιάματα της Αγίας Ελεούσης, τα νεοκλασικά κονιάματα πιθανόν δύο φάσεων και νεότερα κονιάματα από τις τελευταίες προσθήκες.

Τα εξωτερικά κουφώματα είναι ξύλινα με ανοιγόμενα τζαμάλικια και έχουν στις περισσότερες περιπτώσεις φεγγίτη. Στα παράθυρα της βόρειας πτέρυγας στον όροφο υπάρχει μεταγενέστερη προσθήκη ξύλινου πλαισίου για παντζούρια. Τα περβάζια των παραθύρων είναι ξύλινα. Οι εσωτερικές θύρες (εκτός από δύο) είναι ξύλινες, ταμπλαδωτές και σε σχετικά καλή κατάσταση. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξώθυρα, η οποία είναι δίφυλλη, ξύλινη περαστή με σταθερό φεγγίτη που έχει ρομβοειδή σιδεριά. Είναι στιβα-

ρή, πάχους 5 εκ. Το κάθε φύλλο φέρεται από δύο ισχυρούς μεντεσέδες της εποχής στερεωμένους στο δάπεδο και στο ανώφλι της πόρτας. Η θύρα αυτή δεν έχει ξύλινη κάσα.

Ο φέρων οργανισμός του κτηρίου είναι τοιχοποιία από αργούς ή ημιλαξευτούς λίθους με ενσωματωμένους οπτοπλινθών ανά κανονικές ή τυχαίες θέσεις. Σε πολλά σημεία υπάρχουν ενσωματωμένα spolia.

Το κτήριο που δημιούργησε ο Χάνσεν πάνω στα ερείπια της Αγίας Ελεούσας ήταν στατικά ενισχυμένο. Στο κεντρικό του τμήμα, νεοκλασικές τοιχοποιίες τοποθετημένες παράλληλα και εγκάρσια, μέσα στο περίγραμμα της κάτοψης του ναού, δημιουργούν τους χώρους του ισόγειου αλλά και μια ενισχυμένη βάση έδρασης του ορόφου.

Έτσι, στον όροφο υπάρχει η άνεση μεγάλων χώρων και απόλυτη ασφάλεια από στατική αποψη, διότι τα δάπεδα στηρίζονται και ενδιάμεσα από τους τοίχους του ισόγειου.

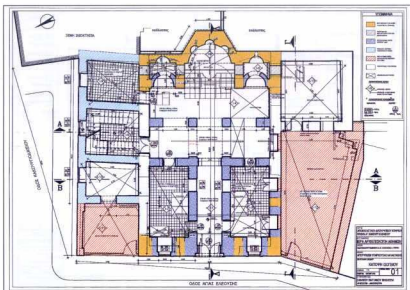
Ως συστήματα ενισχύσεως λειτουργούν οι ελκυστήρες με εξωτερική μεταλλική αγκύρωση για την ανάλυση εφελκυστικών τάσεων. Υπάρχουν οριζόντια σιδηρά στοιχεία, σαν σιδηροδεσίδες σε μορφή διπλού T και σιδερένιες λάμες στον όροφο, πιθανόν για πρόχειρη επισκευή ρωγμών. (Το κτήριο, με τη σημερινή του μορφή, έχει περάσει τους σεισμούς του 1894 (της Ατλαντικής), του 1928 (της Κορίνθου), του 1981 και του Σεπτεμβρίου του 1999. Πολλούς περισσότερους σεισμούς έχει περάσει το παλαιότερο μέρος του μνημείου το οποίο ανήκει στην Αγία Ελεούσα.)

Υπάρχουν ανακουφιστικά τόξα σε πολλές θέσεις της κατασκευής. Στη γεφύρωση των ανοιγμάτων χρησιμοποιούνται χαμηλωμένα τόξα όπως επίσης και μορφοσιδηρός σε συνδυασμό με μαλεζοπλακές.

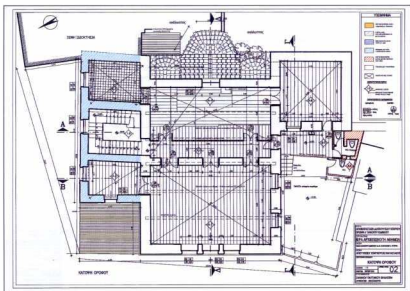
Η στέγαση του κεντρικού τμήματος είναι με δίριχτη στέγη με βυζαντινή επικεράμωση πάνω σε κατασκευή φερόμενη από ξύλινα ζευκτά με πολύ ενδιαφέροντα και καλά διατηρημένη κατασκευή (υπερστατικός φορέας με διπλή άντωση) τοποθετημένα σε κανονικές αποστάσεις παράλληλα στον τοίχο της πρόσοψης, γεφυρώνουν το μεγάλο άνοιγμα του τμήματος αυτού (τολική λύση για την εποχή). Τα ζευκτά φέρουν μεταλλικούς συνδέσμους στο κέντρο μεταξύ ορθοστάτη και ελκυστήρα ζευκτού, μεταξύ ορθοστάτη και αμειβόντων και μεταξύ ελκυστήρα και αμειβόντων. Κάτω από τους ελκυστήρες των ζευκτών υπάρχουν δοκίδες πάνω στις οποίες είναι καρφωμένοι οι μπαγδανόπτηρες που φέρουν τα οροφονήματα.

Τα πατώματα στο μεγαλύτερο μέρος τους είναι ξύλινα, με σανίδωμα πλάτους 25-28 εκ., πάνω σε ξύλινα δοκάρια τα οποία φέρουν τα οροφονήματα με τους μπαγδανόπτηρες των κάτω χώρων. Έχουν γέμιση από χώμα και ξερά φύκια για ηχομόνωση. Μόνο σε ένα χώρο της βόρειας πτέρυγας υπάρχει πλάκα οπλισμένου σκυροδέματος (μεταγενέστερη επεμβάση). Στο ισόγειο διασώζονται οι ορθογωνικές μορφές μαρμάρινες πλάκες του δαπέδου (διαφόρων διαστάσεων) και πλακίδια μεταγενέστερων επεμβάσεων.

Η πρόσβαση στον όροφο γίνεται μέσω μαρμαρίνης κλίμακας με μονολιθικές βαθμίδες και νεοκλασικό μεταλλικό κιγκλίδωμα.

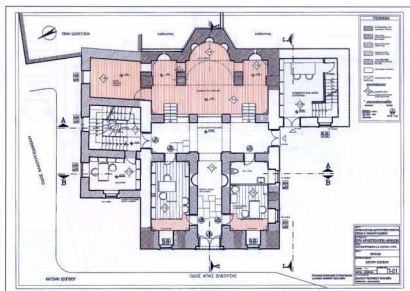
6. Αποτύπωση, κάτοψη ισόγειου.

7. Αποτύπωση, κάτοψη ορόφου.

8. Αποτύπωση, όψη επί της οδού Αγίας Ελεούσας.

9. Πρόταση, κάτοψη ισόγειου.

10. Πρόταση, κατά μήκος τομή.

11. Πρόταση, όψη επί της οδού Αγίας Ελεούσης.

Σύμφωνα με νεότερα στοιχεία που καταγράφηκαν, στο ανατολικό μέρος του μνημείου διασώζεται η τριμερής διαμόρφωση του ιερού με την κεντρική κόγχη εξωτερικά διαμορφωμένη σε ημιαψίδαυση κάτοψη. Οι χώροι της πρόθεσης και του διακονικού είναι τετραγωνικής κατόψεως και ήταν καλυμμένοι από το εσωτερικό για περισσότερο από 150 χρόνια με νεοκλασικές, πιο ριγές κόγχες, οι οποίες απέκρυπταν την ύπαρξή τους. Στεγνάζονται με ανεξάρτητες στέγες, καθώς και η κεντρική κόγχη του ιερού, του οποίου ο ημικυλινδρικός θόλος καλύπτεται με διορθική στέγη. Η κατασκευή από λιθοδομή των παλαιών αυτών κογχών είναι επιμελημένη. Υπάρχουν θυρώματα επικοινωνίας με τον κεντρικό χώρο του ιερού, διαμορφωμένα από οπτόπλινθους, τα οποία στο πάνω μέρος καταλήγουν σε οξυκόρυφα τόξα. Οριζόντιος κοσμητής διέρχεται όλο το μήκος του χώρου πρόθεσης-ιερού-διακονικού. Πάνω από τον κοσμητή στους χώρους πρόθεσης-διακονικού υπάρχουν μικρές αψιδωτές εσοχές, όπου υπήρχαν τοιχογραφίες (ίχνη των οποίων διασώζονται), ενώ οι γωνίες της τετραγωνικής κάτοψης γεφυρώνονται με κωνικά ημιγώνια για να καταλήξει τελικά ο χώρος που δημιουργείται πάνω από τον κοσμητή σε τεταρτοσφαιρικό θόλο.

Το εσωτερικό μέρος των τοιχοποιιών των χώρων της πρόθεσης και του διακονικού είναι αβαστωμένο. Στην πρόθεση υπάρχουν υπολείμματα τοιχογραφιών, γεωμετρικού και φυτικού χαρακτήρα, ένα φωτιστέφανο, καθώς και ίχνη από πιτυλολογία. Είναι πιθανή η ύπαρξη περισσότερων τοιχογραφιών στο χώρο του διακονικού.

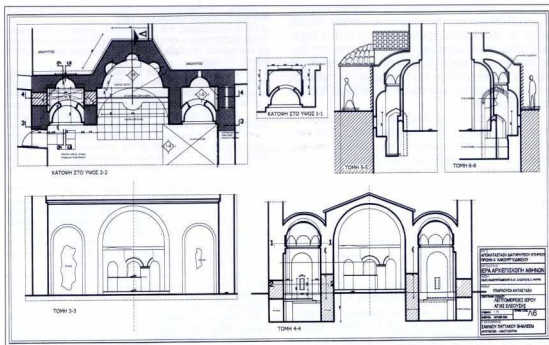
Στο δυτικό τμήμα, υπάρχει τοιχοποιία διαμορφωμένη από πεσσούς και οξυκόρυφα τόξα ενσωματωμένα στη νεοκλασική τοιχοποιία της όψης και εκτεινόμενα σε σχήμα Π προς τις δύο πλευανές τοιχοποιίες. Η κατασκευή τους είναι από επιμελημένη ημιλαξευτή τοιχοποιία με την παρεμβολή ανά κανονικές αποστάσεις οριζοντίων στρώσεων τούβλων. Τα οξυκόρυφα τόξα που συνδέουν τους πεσσούς είναι κατασκευασμένα από οπτόπλινθους ή ειδικά διαμορφωμένους βολίτες. Υπολείμματα τοιχογραφιών με σχέδια φυτικού χαρακτήρα υπάρχουν πάνω στους βολίτες των οξυκόρυφων τόξων.

Η παλαιότερη αυτή κατασκευή έχει πληρωθεί με μεταγενέστερη νεοκλασική τοιχοποιία, στην οποία δημιουργούνται τα ανοίγματα των παραθύρων στην όψη και των εντοιχισμένων ντουλαπιών στον νότιο τοίχο. Η ύπαρξη των αψιδωτών αυτών κατασκευών δικαιολογεί και το μεγάλο πάχος της λιθοδομής της όψης στο ισόγειο, το οποίο ανέρχεται σε 1,40 μ.

Ως προς το νεοκλασικό τμήμα τεκμηριώθηκε η θέση των ανοιγμάτων στις όψεις των πτερύγων και του νότιου τοίχου του κεντρικού τμήματος τα οποία είχαν καλυφθεί από μεταγενέστερες κατασκευές.

Κατάσταση πριν από την επέμβαση

Το κτήριο δεν κατοικείται από το 1972. Οι φέρουσες τοιχοποιίες είναι σοβαρά ρηγματωμένες από τους διάφορους σεισμούς. Για πολλά χρόνια δεν έχει γίνει καμία εργασία συντήρησης. Υπάρχει σοβαρό πρόβλημα βιολογικής ρύπανσης για τις ξύ-

12. Αποτύπωση ιερού
Αγίας Ελεούσης.

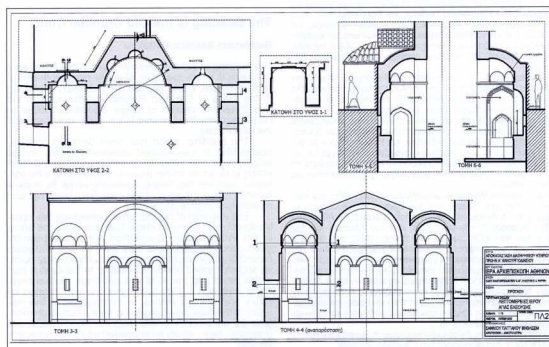
λινες κατασκευές της στέγης και των πατωμάτων του ορόφου. Από τις στέγες έχουν μπει νερά της βροχής που ολοκληρώνουν το έργο της φθοράς.

Πρόταση αποκατάστασης (Βασικά σημεία)

Στην πρόταση αποκατάστασης γίνεται προσπάθεια να αναδειχθούν και τα δύο μνημεία (νεοκλασικό και μεταβυζαντινό) τα οποία ενσωματώνονται στο σύνολο. Το νεοκλασικό κτήριο αποκαθίσταται στην αρχική του μορφή μετά την καθαίρεση των μεταγενέστερων προσθηκών. Αποκαθί-

στανται τα ανοίγματα στις δυτικές όψεις των πτερύγων και στον νότιο τοίχο του κεντρικού τμήματος και έτσι αποδίδεται φυσικός φωτισμός στον κεντρικό χώρο του ισογείου.

Η διαμόρφωση στο ισόγειο γίνεται σε δύο επίπεδα. Ο χώρος όπου βρίσκεται το ιερό του ναού της Αγίας Ελεούσης χαμηλώνει περίπου 1.50 μ. σε σχέση με τη στάθμη ± 0.00 της εισόδου και το μεταβυζαντινό τμήμα αναδεικνύεται στο αρχικό του επίπεδο, αποκτώντας τις πραγματικές του διαστάσεις και αναλογίες. Διανοίγονται τα σφραγισμένα θυρώματα με τα οξυκόρυφα τόξα μεταξύ κεντρικής κόγχης του ιερού και διακονικού και πρόθεσης και αποκαθίσταται ο οριζόντιος κο-

13. Πρόταση
αποκατάστασης ιερού
Αγίας Ελεούσης.

σμήτης, ο οποίος διατρέχει και τις τρεις κόγχες. Ο χαμηλότερος αυτός χώρος, ο οποίος φτάνει μέχρι το νεοκλασικό τριπύλο και τη λήνθη θεμελίωση του, είναι αρκετός για την τέλεση της θείας λειτουργίας και τη διακίνηση των επισκεπτών των και προσκυνητών του μνημείου. Η πρόσβαση στη νέα στάθμη γίνεται με τη βοήθεια δύο ξύλινων κλιμάκων.

Στο δυτικό τμήμα αναδεικνύεται η μεταβυζαντινή τοιχοποιία με τα οξυκρύφα τόξα. Στις πτέρυγες γίνεται εκμετάλλευση του ύψους του ισόγειου και σε ημιωρόφους τοποθετούνται χώροι υγιεινής.

Τα βιβλιοστάσια τοποθετούνται στις δύο μεγάλες αίθουσες του ορόφου, σε δύο επίπεδα, δυνατότητα που παρέχεται από το μεγάλο ύψος των χώρων αυτών. Στον όροφο, υπάρχει αναγνώστηριο και ηλεκτρονική βιβλιοθήκη. Στο ισόγειο και τον όροφο των πτερυγίων χωροθετούνται οι υπόλοιποι χώροι της βιβλιοθήκης.

Η πρόταση καταμερισμού των λειτουργιών της βιβλιοθήκης και η τοποθέτηση των βιβλιοστασίων στους δύο μεγάλους χώρους του ορόφου έχει γίνει από τους Κ. και Σ. Στάικ, διακοσμητή και αρχιτέκτονα μηχανικό αντίστοιχα, ενώ η στατική μελέτη (ένισχυση τοιχοποιιών με ενέματα, προτεινόμενες μεταλλικές φορέες κ.λπ.) από τον δρ.α πολιτικό μηχανικό Κ. Ζάμπια.

Σημειώσεις

1. Η Υπουργική Απόφαση αναφέρει: «Εγκρίνουμεν τον χαρακτηρισμό ως Ιστορικού Μνημείου και οικημάτων χρησιμοποιήσεως ειδικής κεραικής προστασίας του εν Αθήναις και επί των οδών Αγ. Ελευσίου και Κακουριγοδίου κειμένου κτηρίου, ιδιοκτησίας ΟΔΕΛΕ, λόγω της ιδιαιτερίας αυτού σημαίας, τόνου από αρχιτεκτονικής όσον και από μορφολογικής απόψεως διά την ιστορίαν της αρχιτεκτονικής των ομάδων μετά την απελευθέρωσιν χρόνων, καθ' όσον μάλιστα το εν λόγω κτήριο είναι εκ των ελαχίστων πλέον ενοσημενισμένων δημηγμάτων δημοσίων κτηρίων της πόλεως εκείνης».

2. Σύμφωνα με το επίσημο έγγραφο του 1822 αναγράφει το οθωμανικό πληθυσμό στη διάρκεια της επανάστασης. Άλλες σημαντικές πηγές οι οποίες συσχετίζονται το κτήριο του Κακουριγοδίου με το ναό της Αγίας Ελεούσης είναι:

α) Το ευρύτερο των μνημείων της Ελλάδος, του Αρχαιολογικού Τμήματος του Υπουργείου Παιδείας και Θρησκευμάτων, όπου γίνεται αναφορά στην Αγ. Ελεούσα στο Α' μέρος. Β' τεύχος, για τα βυζαντινά και τουρκομάν μνημεία των Αθηνών από τον καθηγητή Ανδρέα Συγγιέπουλο (καθηγητή αρχαιολογίας, μέλος της Ακαδημίας Αθηνών). Το ευρύτερο περιέχει και τοπογραφικά σχέδια γράμματα.

β) Η αναφορά στην αναερίστια της Ακαδημίας Αθηνών τον Μάρτιο του 1938 (αναερίστια από τον Α.Κ. Οράλντο, υπό τον τίτλο «Αι Εκκλησίαι των παλαιών Αθηνών»). Το κείμενο από τον αρχιτέκτονα και ιστορικό Κωνσταντ. Μπίρη εκδόθηκε το 1940).

γ) Κωνσταντίνος Μπίρης αλλά και ο Συγγιέπουλος αναφέρονται στην Αγία Ελεούσα και την τοποθέτησή στη θέση όπου βρίσκεται το κτήριο του Κακουριγοδίου, και τη συσχέτιση με αυτό. Συγκεκριμένα, ο Συγγιέπουλος αναφέρει ότι η κόγχη του ναού της εκκλησίας διασώζεται μέσα στο κτήριο και ότι κατά τη μεταφορά της πρεσβυτερίου στην Αθήνα χρησιμοποιήθηκε ως Κακουριγοδίου.

δ) Κωνσταντίνος Μπίρης αναπαράβλλει παλαιά σχέδια των Αθηνών με τη σύγχρονη κατάσταση του κτηρίου. Αναφέρεται στη βιβλιογραφία των Αθηνών του 1837, η οποία εμφανίζει την Αθήνα του 1820. Αναφέρεται και σε σχέδια από τον Κλάουντ φον Σχάουμπ του 1832, στο W. von Weiler (1834), στο Stauffert (1835) και της επιτροπής Αξιοματικών και Αρχιτεκτονικών 1846. Έτσι, συγκρίνοντας τα στοιχεία, βλέπει ότι στο σχέδιο Κλάουντ-Σχάουμπ, σημειώνεται μνημείο αλλά δεν κατονομάζεται. Στο σχέδιο του von Weiler σημειώνεται μία εκκλησία διαστάσεων 10,5x11,59, χωρίς όμως να αναφέρεται. Ο Κ. Μπίρης αναφέρει ότι διατηρείται το πίσω μέρος της εκκλησίας στο εσωτερικό του υπάρχοντος κτηρίου του Κακουριγοδίου και μερικώς στην παραπλευρική ιδιοκτησία.

ε) Στην εκκλησία της Αγίας Ελεούσης κάνει αναφορά ο Κυριάκος Πιττάκης στο σύγγραμμά του *L' Ancienne Athenes*.

δ) Επίσης, στην Αγία Ελεούσα αναφέρεται το σύγγραμμά του A. Mommesen, *Athenae Christianae*, 1868.

ε) Άλλος συγγραφέας, ο Θ. Φαλαερέης, γράφει το 1902 ότι μετά την ανεξαρτησία ο ναός μετατράπηκε σε Κακουριγοδίο και επί των ημερών του έγινε αστυνομικός σταθμός διατηρούμενος μέρους του ισού.

3. Επισημειώθηκε στη μεταφορά της Αγ. Ελεούσης σε Κακουριγοδίο αναφέρεται στο έργο του Dr. Σωφρόνης Εκκλησιαστικού Συγγραμμάτος ο Πρεσβύτερος Οικονόμος, Αγία Αζόα (1864), τ. Β', σ. 311: «το δε Κακουριγοδίο ενήμε και μέχρι σήμερον εν τω ναώ της Ελεούσης (όστις προ μικρού και διά διατάγματος ιωσήφ τοιούτος, Εκοσμήθη δε και διά θεωριών, ένα, φασί, και των γυναικών αι βουλομένης ανενεργήσαν και επακούσαν των επί κακουριγοδίου κατηγορημάτων και απολογημάτων). Και ήδη βλέπει, και διασκήπτει τράπεζαν εφ' οδυμένην επί του τόπου της Αγίας τραπεζής, και εκκρινεται η των ενόχων εις θάνατον καταδίκη».

4. Η εργασία έγινε αρχικά για τις ανάγκες των ασκήσεων αποτύπωσης και στερέωσης της διπλωματικής εργασίας της γραφουσάς [Ζαννίου-Παττακού Βηθλέμ]. «Πρόταση Αποκαταστάσεως Κτηρίου Κακουριγοδίου», μεταπτυχιακό πρόγραμμα Αποκαταστάσεων Μνημείων ΕΜΠ, Ιανουαρίου 2001, με τη συμβουλή των εκλεκτών καθηγητών και επιστημόνων Μ. Μπίρη, Κ. Μυλωνά, Μ. Καραμυτίση-Αδαμίου, Π. Τουλιάτου, Σ. Μαχαιράκου, και των πολιτικών μηχανικών κυρίων Παυλάτου και Χρονόπουλου.

5. Οι εκκλησίες αυτές ήταν ο Άγιος Αναστάσιος, ο Χριστός του Κοπής ή Χριστοκαπλής και η Αγία Ελεούσα στην περιοχή του Ψυρρή (ΓΑΚ, Οθών. Αρχ. Υπ. Δις, Διακήρυξη, φ.29, αρ. εγρ. 1708, 23 Μαρτίου/4 Απριλίου 1835) (γαλλικά).

6. Στο βιβλίο της Μ. Καραμυτίση-Αδαμίου Όταν κτίσταν η Αθήνα, Δημόσια κτήρια 19ου αιώνα, γίνεται λεπτομερής αναφορά στην ιστορία του κτηρίου, ενώ με αντιπαραβολή στοιχείων και άλλων πληροφοριών από τα ΓΑΚ το κτήριο (το οποίο εθεωρείτο ανήκοντα αρχιτεκτονικά αποδόσεις για πρώτη φορά στον Χριστιανό Χάναν.

7. Αριστέα Παπανικολάου-Κρίστηνεν, «Χριστιανός Χάναν, Επιτολές και σχέδια από την Ελλάδα», περιοδικό *Dansk Kunstblad* 21/0 (Ιουνίου 1837), σ. 74-75.

8. Με το βασιλικό διάταγμα 61/8 του Σεπτεμβρίου του 1834, ο Χριστιανός Χάναν διατάχθηκε στην Τεχνική Υπηρεσία του Υπουργείου Εσωτερικών ως γραμματέας Β' τάξεως (ΓΑΚ, Οθών. Αρχ. Υπ. Εσωτ. φ.2). Τον Νοέμβριο του 1934 μετακινήθηκε στην οίκα του Κλάουντ στην Πλάκα. Τον Σεπτέμβριο του 1843 γίνεται επιβολή του Συναγματογών και η ψήφιση νόμου ο οποίος απαγόρευε σε ξένους να κατέχουν δημόσιες θέσεις. Τότε απολύθηκε ο Χάναν, Δημόσιο ο Χριστιανός Χάναν και ο αδελφός του Θεόδωρος Χάναν.

9. Το 1835 με τους Ross και E. Schaubert στην αποκατάσταση των μνημείων της Ακρόπολης και κυρίως του ναού της Αγίας Νίκης.

The Building of the Old Criminal Court

Bethlehem Sanniou-Pattakou

The building of the old Criminal Court in the Psyrri area is a rare specimen of public nineteenth-century architecture. It was erected around 1837, according to the plans of Christian Hansen, on the ruins of the post-Byzantine church of Hagia Eleousa, in order to house properly the Criminal Court in the new capital of the Greek state.

The building, which has been declared conservative in 1974, is a two-story, stone-build edifice, roofed with Byzantine tiles that lay on well-preserved and interesting in structure timber trusses. It consists of a central, higher part and two lateral, recessing ones. Its austere facades reflect the spirit of the early Neoclassicism and maintain its original decoration.

The east part of the monument preserves the tripartite form of the bema of Hagia Eleousa, while the areas of the Prothesis and Diakonikon are in exceptionally good condition (hidden as they were for over 150 years behind shallow Neoclassical niches) and display pointed arches, sealed passages leading to the central part of the bema and traces of wall-paintings. Furthermore, the west part of the building, with its wall-paintings, pillars and pointed arches, is incorporated in the masonry of the Neoclassical ground floor. Thus, both monuments, the post-Byzantine and the Neoclassical, are projected, been wisely incorporated into a harmonic ensemble.

Βιβλιογραφία

- JOHANNES H. - ΜΠΙΡΗΣ Κ., *Αι Αθήναι του Κλασσικού, εκδ. Κ.Π. Καραδής, εν Αθήναις 1939.*
ΚΑΜΠΟΥΡΓΟΥΛΟΣ Δ., *Μνημεία της Ιστορίας των Αθηνών*, 3 (Τουρκοκρατία - επανάσταση), τυπογραφείο Π.Δ. Σακελλαρίου, 1892, σ. 147, 148.
- Ιστορία των Αθηνών, 1 (Τουρκοκρατία, περίοδος πρώτη 1458-1687), εκ του τυπογραφείου Αλξέ, Παπαγιωργίου, Αθήνα 1989, σ. 163.
- *Αι Παλαιαί Αθήναι*, βιβλιομνημείο Γεωργίου Ι. Βασιλείου, 1922 (επανεκδόσεις), σ. 279-282.
ΚΑΡΑΜΥΤΙΣΗ-ΑΔΑΜΙΟΥ Μ., Όταν κτίσταν η Αθήνα, Δημόσια κτήρια 19ου αιώνα, Libro, Αθήνα 1999.
ΜΙΧΕΛΑΝ Α., Πλάκα - Ιστορική Μνήμη και Μυθολογία, εκδ. Δαρμάκης, 1990, σ. 36,37,38.
- *Η Αθήνα των Ανιμίων*, Περιήγησις στα πλατυσμά, τους μαχαλάδες και τις γειτονίες της παλαιάς Αθήνας, εκδ. Δαρμάκης, 1991, σ. 150, 151, 153.
ΜΠΙΡΗΣ Κ., *Αι Αθήναι*, από τον 19ου αιώνα στο 20ο αιώνα, εκδοτικός οίκος «Μέλισσα», 1996.
ΜΠΙΡΗΣ Μ.Γ., *Μισός αιώνας Αθηνών*, Αρχιτεκτονική 1875-1925, εκδ. Ελευθερία Βιβλιοδοσία, Αθήνα 1987.
ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ, Έκδοση της Επιτροπής Τραπέζης της Ελλάδας, Αθήνα 1967.
ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ-ΚΡΙΣΤΗΝΕΝ Α., *Χριστιανός Χάναν - επιτολές και σχέδια από την Ελλάδα*, Οικονόμος Αθήνα 1993.
ΣΚΟΦΙΕΛΤΗΣ ΣΤ., *Νεοκλασικά Σπίτια της Αθήνας και του Πειραιά*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1975, σ. 22,23.
ΣΟΤΗΡΙΟΥ Γ.Α., *Ευρήτην των Μεσοσπονδίων Μνημείων της Ελλάδος*, μέρος Α, 1, Μεσοσπονδία Μνημεία Αττικής, εν Αθήναις 1927, σ. 112.
ΤΡΑΥΛΟΣ Ι.Ν., *Πολυδοκίμη Εξέλεξις των Αθηνών από των Προσφαιμένων χρόνων μέχρι των σήμερον* του 19ου αιώνα, Κάτοπ, Αθήνα 1993.
ΓΚΙΝΤΣ-ΣΟΦΟΠΟΥΛΟΥ Ε., «Κτήριο Παλαιού Κακουριγοδίου», Αδ 41 (1986) Κρονικά, σ. 23.
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ Δ., ΠΟΛΙΤΗ Α., ΖΟΥΝΗΣ Κ., ΜΠΙΡΗΣ Ε., «Το Παλαιό Κακουριγοδίο των Αθηνών», ΕΜΠ, Επιστημονική Επιτροπή, τόμος 3, 1972, σ. 1-27.